

ВСТУП

Бойова акція в Городку, — єдина в довоєнній революційно-визвольній діяльності Організації Українських Націоналістів, що її не відсунули зовсім у тінь нові події жахливого воєнного часу та повоєнної дійсності в Україні. Як ніщо інше перед тим і потім, до 1939 року, сколихнула вона сумлінням усієї української суспільності в Західній Україні. Про її головних дієвих осіб — Василя Біласа і Дмитра Данилишина — склалися пісні в народі, поети писали про них вірші. Їхні портрети висіли — та й ще висять — по хатах, їхніми іменами називали товариства й домівки.

Але — на тому кінчалося. Не здобулися ми хочби на те, щоб вірно описати саму ту подію, зібрати про неї точні дані для історика націоналістичного руху та зберегти її перед можливим фальшуванням у кривому дзеркалі. Тут і там якась стаття чи друкована згадка, та й стільки. Чомусь ніхто з тих, хто мав ближче відношення до городецької справи, не списав своїх споминів про неї. Треба було ждати майже сорок років, заки на книжковому ринку знайшлася перша публікація з тією темою.*) Та й характер її — більше збірник-альманах, як історична чи політична студія.

Хотілося мені в першу чергу доповнити те, що з таким накладом труду й часу зробив автор тієї публікації. Та й не тільки те. Чомусь прийнялося в нас говорити про городецьку справу з одно-

*) Данило Чайковський: Білас і Данилишин, Нью-Йорк, 1969, видання Організації Оборони Чотирьох Свобід України.

го боку, як про “трагедію”, а з другого, як “героїчний бойовий виступ”. Без сумніву є в ній елементи трагізму й героїзму і, залежно від того, з якого боку на неї глядіти, переважають одні або другі.

Одначе, якось досі ніхто не поклав властивим способом натиску на **політичне значення Городка**. Правда, згадана праця зробила початок. Проте, це тільки перший крок. Як виходить з широкого вступного викладу в ній політичного положення в Західній Україні від початків польської окупації аж до наглого суду над Біласом і Данилишином, городецька акція була **наслідком** розвитку політичних подій у Західній Україні. До того місця дійшов автор.

Воно так до певної міри й було. Але в мене весь час миготіла думка, що Городок не тільки одна з вислідних ланок у ланцюгові причин і наслідків. Найголовніше його значення — **в переломі, що замикає одну та відкриває нову епоху в українському націоналістичному русі**. І також у всій українській суспільності Західньої України, бо приспішив він і закінчив у ній процес політичної ферментації та зрізничкування, поляризації політичних поглядів.

Отож, стартуючи з місця, де зупинився автор згаданої праці про Біласа й Данилишина, хотів я зробити стрибок наперед у тому напрямі.

Аж ніяк не претендую на повноту викладу. Зрештою це й неможливе без доступу до політичних архівів, до судових процесових актів, до старих річників не тільки української, але й польської преси. Пускаю книжку в світ з надією, що може хтось колись підхопить цю думку в сприятливіших умовинах праці і доведе її до кінця.

Зиновій Книш

ПЕРША ЧАСТИНА

БОЙОВА АКЦІЯ В ГОРОДКУ

I. Розділ

Неспокійна ніч у Львові. — Два комунікати Польської Агенції Телеграфічної. — Напад на пошту в Городку. — Чи новий виступ УВО? — “Городок Ягайлонський”, чи “Городок коло Львова”? — Крикливість газет підбурює уяву. — Картина нападу з повідомлень преси. — Скільки було напасників? — Що знайдено в убитих? — Поліційна гарячка, арешти й ревізії. — Слідство окутане тайною. — Конфіскати газет українських, але й деяких польських. — Похорони поліциста й польська маніфестація. — Нападки на українську пресу за її стриманість. — Нотатка “Діла” з виясненням. —

Пізнім вечором 30 листопада 1932 року неясні тривожні вісті передавалися з уст до уст серед українців міста Львова. Щось сталося, не знати певно де, чи в самому Львові, чи деінде, але на поліції рух, польські газети підготовляються випускати вранішні видання з сенсаційними наголовками. Нічого доброго це не ворожить, отож дехто рішився не ночувати вдома, а в деяких установах та й у багатьох приватних хатах перевертали шухляди з паперами, заглядали між книжки, чи може, бува, не закинuloся там якесь число “Сурми” або підпільна листівка. Ніч заповідалася неспокійна, більш як певно будуть обшуки по українських хатах, як звичайно в таких випадках. Воно б ще нічого, за кільканадцять років польського володіння галицько-волинськими землями України був

час привикнути до нічних несподіванок. Якби тільки знаття, що на речі! А от та непевність, страх перед невідомим, шарпала нерви та проганяла сон.

Проте ніч минула без несподіванок. Ранішні телефони до редакцій “Діла” та “Нового Часу” не зголошували ані арештів, ані обшуків. Пробивалася з них тільки цікавість, бажання ближчих інформацій про події, що десь учора почалися, ішли всю ніч та ще й далі продовжуються, хоч, власне, майже нічого ще не знати. А діялося воно не у Львові, тільки в недалекому повітовому містечку Городку¹⁾ на захід від Львова.

1) В деяких моїх статтях та друкованих пізніше промовах уживав я назви “Городок Ягайлонський”. Привик до неї здавна, так писала вся українська преса, вживала її “Сурма” і навіть Олег Ольжич в одному свосму вірші писав “Городок Ягайлонський”.

Один з уродженців Городка, інж. Іван Озаркевич, написав мені з того приводу листа, що пізніше був надрукований у тижневику “Новий Шлях” (Вінніпег, число 4 з дня 14 січня 1955 року). Подаю цього листа з незначними скороченнями:

“...Старовинне містечко Городок основане в дуже давніх часах, ще перед Львовом. Коли ж постав пізніше Львів, до назви малого города “Городок” додано ще й “коло Львова”. Бо був ще в Західній Україні “Городок над Дністром” і ще якась третя місцевина такої самої назви.

Десь у 1903-1904 роках, “цісарсько-королівська” польська адміністрація в Галичині дозволила собі, наперекір усьому українському населенню, на зміну історичної назви, викидаючи “коло Львова” і вміщуючи там провокативний додаток “Ягайлонський”. (Польський король Ягайло, литовець родом, переїжджаючи через Городок застудився і помер десь коло Перемишля в дорозі до Кракова). Скоро

Перші скупі вісті про те приніс комунікат офіційної “Польської Агенції Телеграфічної” з дати Львів, 1 грудня 1932 року:

“Дня 30 листопада ц. р., в 17 годині, вісім замаскованих бандитів перевели грабунковий напад на поштову контору в Городку Ягайлонському. В хвилині нападу в конторі знаходилися три поштові службовці та кілька прина-

опісля на ринку поставлено кам'яну статую Ягайла. Українське населення Городка не прийняло нової, силою накиненої назви, Городок усе залишався “Городком коло Львова”, а довколишні неосвічені селяни навіть не вмiли вимовляти трудної назви “Ягайлонський”. На адресах листів ще довгі роки, бо аж до польської окупації, писали ми “Городок коло Львова”, а мій батько, що там проживав, постійно вживав своєї фірмової печатки з “Городком коло Львова” в усіх трьох мовах (українській, німецькій і польській).

Великою образою в місцевих людей уважалось, коли один одного прозивав “Ти вунгело!” (перекручене польське “Ягелло”). А що образою є те, чим хтось хоче другого образити, тож суд за образу тим словом карав. “Вунгело” — Ягелло — це той “бовван на ринку”.

Деся мабуть у 1912 році резервісти-українці, що відбували вправу в місцевім 89 полку піхоти, сильно ушкодили пам'ятник Ягайла, відрубали носа й ногу та гострим знаряддям понаписували на ньому деякі непристойні слова.

Назва “Ягайлонський” і статуя на ринку все були сіллю в оці місцевим українцям. Аж у 1939 році совети привернули первісну назву “Городок коло Львова”, а в 1941 році німці танком стягнули Ягайла з постументу.

Отже назва “Городок Ягайлонський” була лише коротким епізодом від 1903-1904 до 1939, разом около 35 років”.

Редакція “Нового Шляху” помістила листа, але далі стояла на своєму становищі і виправдувала його тим, що “така назва існувала за часів польської окупації, подібно